

JIRÍ WOLKER FIKTIVNÍ A AUTENTICKÝ (REFLEXE BÁSNÍKOVY POEZIE V PROMĚNÁCH ČASU)

JIRÍ SVOBODA

Jiří Wolker představuje v moderní české literatuře básníka s neobyčejně zvláštním osudem. Od první chvíle, kdy vstoupil do literatury, těšil se značné pozornosti, a to nejen literární kritiky, ale také čtenářů. Nenadsadíme, řekneme-li, že představuje jednoho z našich nejúspěšnějších autorů 20. století. Pro toto tvrzení mluví především četná vydání jeho děl, už ve dvacátých letech kromě prvního vydání obou sbírek (*Hosta do domu* a *Těžké hodiny*) vyšly samostatně Wolkerovy balady (1925), dále dva svazky jeho poezie a prózy, připravené A. M. Pišou a uvedené studií F. X. Šaldy (1924), a v jednom svazku jeho poezie, próza i dramata, opět v péči A. M. Piši a s Šaldovým úvodem. Bezprostředně na to následovala edice *Dílo Jiřího Wolker*a (I., II. a III.), připravena Miloslavem Novotným, která se dočkala celkem čtrnácti vydání. Současně vycházely výběry z jeho díla, ve značném počtu nejrůznějších edic vyšly například balady. Intenzita této činnosti nepolevila ani v letech po druhé světové válce, na počátku padesátých let došlo ke kritickému vydání celého Wolkerova díla, v četných edicích vycházela i jeho korespondence a pokračovalo vydávání čtenářských výborů. Doznívání těchto aktivit můžeme zaznamenat takřka do naší současnosti; nedávno vyšel nový výbor z Wolkerovy tvorby.¹ Samozřejmě, že tato aktivita byla provázena také kritickými přístupy a interpretacemi básníkovy díla. Jejich vyznění nebylo ale vždy jednoznačně pozitivní. Wolkerova popularita, a v tom je její zvláštnost, vytvářela od počátku situace, které různě akcentovaly jeho význam i postavení v literárních dějinách.

V této souvislosti se vynořuje otázka: proč kritické interpretace Wolkerova díla tak často se ve svém hodnocení rozcházejí a někdy dokonce vyhrocovaly v ostré spory? Pozoruhodné je, že tyto názorové konfrontace se objevily již krátce po jeho smrti a trvaly potom několik desetiletí. Bezděčně se opět musíme ptát: tkvěla jejich příčina ve Wolkerovi samotném nebo se Wolker stal obětí střetů odlišných tendencí a zájmů, které nezdůvodněně přesahovaly oblast literatury? Na tuto otázku nelze najít okamžitě jednoznačnou odpověď. Jsme zde postaveni před složité téma životnosti a platnosti básníkovy díla. Určit Wolkerovu nejvlastnější roli v české literatuře je obtížné, jde nejen o jeho vlastní vklad do jejich dějin a tradic, ale také o podíl těch, co vytvářeli obraz jeho díla buď tím, že ho nadšeně přijímali, nebo naopak odmítali. Bude-li se zamýšlet nad Wolkerem dnes, nemůžeme ve snaze po objektivitě nevidět, že hlasy vyslovované pro něho nebo proti němu měly v různých etapách literárních dějin specifickou váhu. Nelze přitom vyloučit, že v přístupech k Wolkerovi, často vnějškových, ztrácel se často samotný básník, přesněji jeho autentická podoba.

Pokusme se nejdříve hledat vlastní příčinu dění kolem Wolkerova básnického odkazu. V prvotně *Host do domu* (1921) najdeme poezii, poznamenanou poválečnou emocionálností a jejím duchovním prožitkem. Wolker se ocitá v těsné blízkosti nových tvůrčích snah a důvěrně se s nimi spojuje. Okouzili ho Apollinaire a zaujme lidství Duhamelovo, Vildracovo nebo Philippovo; tvorba těchto autorů odpovídala ideálně celému poválečnému citění, především svou sociální vnímavostí a soucitem. F. X. Šalda v této souvislosti o Philippovi napsal, že „tvoří z nitra a citu, z obraznosti, ze schopnosti vymyslet si a vcítiti se ve všecko živoucí“.² Tento soud odpovídal ideálně Wolkerovu postoji k tvorbě. Díla těchto Francouzů byla hojně publikována v časopisech mladé generace (*Republika, Orfeus, Den*), jejich překlady se staly v tehdejší kontextu něčím přirozeným a organickým. Wolker stejně jako Zdeněk Kalista, který mu byl tenkrát názorově velmi blízký, vstřebával do sebe toto ovzduší a inspiroval se jeho podněty. Podobným procesem, jehož výsledkem byla nová orientace umělecká, prošla v poválečných letech také tvorba Jaroslava Seiferta, Vítězslava Nezvala nebo Konstantina Biebla.

Přirozeně se vnučuje další otázka, jak charakterizovat Wolkerovu poetiku v tomto období?

Wolker jako básník se obrací ke každodenní skutečnosti, aby vzápětí její všednost proměňoval v obrazy nevšední. Věci a jevy, které ho obklopovaly, dostávají u něho nová pojmenování. Pomocí personifikace se snažil vrátit jim lidskou tvář a osvobodit je ze zajetí cizoty a lhostejnosti (pokojík v hotelu „hledí jako ta stará panna;“³ nebo „Červený květ / chodí po zemi a po nebi, / Pánaboha velebí“⁴). Tyto sémantické posuny nejsou samoúčelné, směřují k podstatnějšímu sdělení a plní často autostylizační funkci („kvetoucí modlitbou vykoupím bolest kamenných domů“⁵). Wolkerova obraznost vznikala jako sled asociací, pohybovala se svobodně v prostoru a překvapovala uvolněnou hravostí. Do obrazu městské scenérie pronikla mu jako zázrakem naděje a šedivý dům je náhle „svatý jako evangelium“ a zve poutníky „do světnice teplé jako království boží“.⁶ Wolker předvedl celou škálu takto stylizované obraznosti; se spontaneitou připomínající Vítězslava Háška vyslovil například přání: moje žena bude „jako bílá kaplička v zeleném háji“ / a já „před ní klekátkem mechem obrostlým“.⁷ V jeho tvorbě, založené na postupování reálného a fantastního, se pozoruhodně snoubí romantická vize s realitou. Jednoduchost výrazu, vyjádřena takřka s dětskou naivitou, není vnějšková, má „svoji“ pulsaci, ze které se „rodí“ konkrétní vidění. Tato obraznost, i když sugeruje dojem harmonického prožívání, není jednostranná, lze v ní rozpoznat hlubší podněty a motivace. Ve verších „Smrt jsou jenom bílá boží muka / na rozcestí v poli“⁸ nejde pouze o připomenutí existenciálního faktu, ale o uvědomění si jeho osudové podmíněnosti. Vítězslav Nezval v recenzi *Hosta do domu* trefně napsal, že Wolker je „imaginární realista“⁹ a vyslovil bezděčně jeden z nejpřesnějších soudů o jeho tvorbě.

O Wolkerovi nejvíce vypovídají klíčové motivy, které nelze přehlédnout pro jejich četnost. Naznačují krystalizaci tendencí charakteristických nejen pro něho, ale i pro většinu jeho generace. Jde o výrazy jako „oči“, „srdce“, „hvězda“, „Bůh“. U Wolkerova je můžeme vysledovat od raných počátků, s jejich pomocí vyjadřoval napětí mezi vlastním „já“ a světem nebo skepsí a vírou, radostí a smutkem. Reálný svět působením imaginace se ve Wolkerových básních proměňuje: „oči“ mu umožňují nový pohled na skutečnost, „srdce“ představuje intimní krajinu, která vypovídá o jeho vztahu k světu. Ve verších „veliký zázrak stal se na zemi. / Mám srdce – a srdce mé tluče, / mám oči – a oči mé vidí“¹⁰ každé slovo vyjadřuje úžas nad existencí života a uvolňuje emocionálnost, která otevírá nové zdroje jeho představivosti. V těchto polohách nutno hledat hlavní znaky Wolkerovy poetiky; především ve zlidštění

a zduchovnění její obraznosti. Dosvědčují to motivy oběti a lásky, spojované s Kristovým narozením nebo ukřižováním. Poetické kouzlo objevované v náboženských motivech zrálo ve Wolkerově poezii dlouho, teprve však pod Apollinairovým vlivem nabylo na osobitě účinnosti. V *Pásmu* se objevuje několikrát podoba Krista: jako „krásná lilie“, „rusovlasá pochodeň“, „bledý a nachový syn bolestiplné ženy“, „strom modlitbami přetížený“ nebo ten, kdo „lépe než letci k nebi vzlétá“. Tyto projekce lidského do božského zasáhly nejen Wolkeru, ale i další autory jeho generace. Wolker pod tímto vlivem vytvořil „architektoniku“ *Hosta do domu* i *Svatého kopečku*, skladby, která tvarem i kompozicí má k *Pásmu* velmi blízko. Je na čase, abychom se v souvislosti s vydáním sbírky *Host do domu* zastavili u jejího kritického přijetí. Toto téma nelze pominout, protože v něm je obsažen zárodek pozdějších sporů o básníkovu dílo. Část kritiků (a ne bezvýznamná) zdůrazňovala naivitu a emocionalitu jako její hlavní znaky, Wolker v nich budil dojem „jako by myšlenka ani nepatřila do poezie“ a jeho dětská pobožnost v dobrovolném přijetí chudoby nacházela „cestu do ráje“.¹¹ Ojedinele lze zaznamenat tvrzení o myšlenkovém obsahu básní a autorově vůli proniknout „k vnitřní podstatě“¹² věci. Jediný Karel Čapek, vedle už zmíněného Nezvala, upozornil na Wolkerovu „něžnou moudrost“ a přirozenou poetičnost.¹³ Nebyla to náhoda, že Čapek i Nezval později vstoupili do sporů jako ochránci Wolkerovy poezie.

V našich úvahách nad „podobami“ Wolkerovy poezie nelze pominout završení jejího vývoje v *Těžké hodině* (1922). V první etapě položil „základy“ své poetiky a zúročil v ní starší i novější vlivy. Podstatné bylo zaujetí vizí nového světa; pod jejím vlivem překonával subjektivní pocitovost a začal vnímat dění v širších dimenzích, jeho srdce nyní „Bolí a roste, / do zítřků roste“.¹⁴ Kontinuita tohoto vývoje byla navzdory změnám nepochybná. Nelze přitom přehlédnout zvláštnost Wolkerova postavení. Zatímco jeho druhové směřovali od proletářské poezie k poetismu, Seifert například už v *Samé lásce*, Wolker nastoupil cestu, která ho vlastně avantgardě vzdalovala. Zde nutno připomenout některé další okolnosti. Ve Wolkerově úvaze *Umění všední či nedělní* se objevují formulace, volně korespondující s básní *Těžká hodina* („každý sváteční okamžik těsně pojí se s těžkými hodinami, které ho do něj přivedly a které ho z něj také vyvedou“¹⁵). Nejde jen o korelaci mezi básnickým a teoretickým textem, ale především o zjištění, že sváteční okamžiky mají svoji protiváhu v nelehkých chvílích zápasu, v němž se rozhoduje o podstatných věcech. V sémantických polohách chlapeckého a mužova srdce můžeme tedy hledat motivaci Wolkerovy koncepce „nedělnosti“ a „svátečnosti“ známou z jeho teoretické úvahy. To vypovídá o vlivech, které přicházely zvnějška, například z polemik v době vzniku *Těžké hodiny*; možno připomenout třeba Neumannovu kritiku Devětsilu.¹⁶ Wolker, a v tom se projevila dialektika jeho myšlení, snažil se vnímat vzájemné souvislosti mezi těmito postoji. Spolupracoval s Karlem Teigem na programové stati *Proletářské umění*, jeho vztah k Devětsilu nebyl přitom bez výhrad a proměňoval se; ještě zřetelněji se názorově vymezoval vůči Literární skupině.

Zkoumáním Wolkerovy tvorby můžeme vysledovat několik linií, které se vzájemně prostupují a vypovídají o jejich proměnách. V čase *Těžké hodiny* převažovalo přesvědčení, že jedinou cestu k zítřku představuje vůle k účasti na proměně světa; odtud vědomí nutnosti začlenit svoji tvorbu do řad stoupců proletářského umění. Někdejší romantické ideály ustoupily básníkově vůli „být spravedlivý“. Spontánní představivost, typická pro dřívější tvorbu, zůstala v pozadí. Tento posun vedl k posílení epičnosti. Typickým znakem Wolkerovy poetiky se stala dějovost, realizovaná v několika žánrových oblastech. Lyrický subjekt, jak jsme již ukázali, byl nejen

zdrojem svěží obraznosti, sehrával ve Wolkerově poezii hlavně autostylizační roli. V *Těžké hodině* přijal úkol nositele odpovědnosti za každý čin. V básni *Jaro* se stylizuje do podoby stromu, „co stojí uprostřed zimy“, aby dozrál „pro jiné jaro jiného milování“.¹⁷ Původní vize, založená na harmonicky snovém obrazu, dostala v *Těžké hodině* zřetelné kontury sociální. Básnické reflexe, vyvolávané šťastnými a tragickými okamžiky života (*Oči, Odjezd, Setkání*), nebo prostou realitou smrti (*Pohřeb, Muž*) otevřely Wolkerovou poezii naplno příběhům. Balady znamenají syntézu fiktivního a autentického, zrození „srdce mužova“ vrcholí v zápase o podstatu bytí. Tam, kde Wolker usiloval všemi prostředky dospět k novému umění, Karel Teige i Vítězslav Nezval prohlašovali pocit životní radosti za jeden z hlavních prostředků k dosažení stejného cíle. Umělecké i myslitelské vyústění *Těžké hodiny* nutno hledat především v ideálu, k němuž dospěl v básni *Moře* a který pojmenoval jako „skutečnost nejskutečnější“.

O *Těžké hodině* vypovídá mnoho její přijetí. Postoje kritiků, navzdory různorodosti pohledů, se pod vlivem Wolkerova sugestivního projevu podřizovaly snaze vidět v něm hlavně básníka sociálních témat. Ne vždy se shodli, znamená-li druhá sbírka ve srovnání s prvotinou krok kupředu. Můžeme rozlišovat. Kritici mu blízcí, názorově nebo generačně, zdůrazňovali jeho sepětí s proletářskými programem umění (B. Václavek, J. Hora¹⁸), z nich zvláště J. Fučík podtrhl mimořádné postavení *Těžké hodiny* a označil ji jako „knihu generace“.¹⁹ Jiní oceňovali jeho sociálně kritický patos blízký Petru Bezručovi (A. Veselý²⁰), další v úsilí o proměnu světa spatřovali jakési spasitelské zaujetí (F. Götz²¹). Další potvrzovali Wolkerovu uměleckou a ideovou orientaci, ale doprovázeli ji polemicky zabarveným komentářem (J. Knap²²). Nad otázkami vztahu jedince a světa, nastolovaných básníkem, objevily se pochybnosti o důslednosti jeho řešení (M. Pujmanová²³). Musíme si uvědomit, že sledujeme bezprostřední Wolkerovo přijetí, které odpovídalo stavu české literatury kolem roku 1922. Názorové diference nad jeho dílem neměly dosud povahu ostrého konfliktu, podmínky pro vznik polemik již ale uzrávaly. Zvláštní je, že přijetí druhé sbírky vyznělo souhlasněji, i když střetnutí mezi Wolkerovými stoupenci a odpůrci bylo na dosah.

V dalším Wolkerově osudu byl nesporně důležitý rok 1924; možno říci, že jeho smrt oslovila svojí tragikou velkou část literární veřejnosti. Umělecké a ideové akcenty zdánlivě ustoupily a všichni jako by náhle vnímali jen tento bolestný fakt. Tak byl stylizován například Šaldův portrét Wolker, nesporně ovlivněný tímto ovzduším. Šalda ho představil jako tvůrce „obrody světa a života“, „kouzelného zraku“ a objevitele nového symbolismu, v němž se „idea vtěluje v realitu“.²⁴ Tento výklad pronikl do širšího povědomí, posílil novou vlnu Wolkerovy popularity a aktivizoval jeho příznivce (A. M. Píšu, Fr. Götze ad). Nastala zvláštní chvíle „ideálního“ chápání básníkovu údělu. Objevily se dokonce pokusy o filozofickou interpretaci, noetické principy v jeho tvorbě hledal například Pavel Fraenkl.²⁵ Příznivé „naladění“ produkovalo tvoření nových zpráv o Wolkerovi; z nich se začala postupně rodit jeho nová podoba, bohužel stále méně autentická.

Výzva Dosti Wolker,²⁶ otištěná v Pásmu v roce 1925, byla myšlena jako kritika této situace; můžeme ji dokonce vnímat jako nepřímou polemiku se Šaldou. Její autoři, Halas, Václavek a Černík, chtěli údajně bránit především Wolker před zkruslováním („Básník třídního boje byl povýšen na básníka národního“). V této souvislosti se ale vnučuje otázka: byl Wolker skutečně básníkem třídního boje? Stačí připomenout Václavkovu studii *Předčasná syntéza*²⁷ z roku 1924. Čteme tam, že Wolkerova tvorba „není výrazem světového názoru, jak jej podává marxism“, a že pouze „spočívá na osobním etickém průboji směrem k proletářskému světu“.

Václavka k tomuto názoru přivedly motivy, které vypovídají o Wolkerově lidství; vnímal je jako „tušení věcí příštích“, nikoli jako „cestu budoucnosti“. Postavení Wolkerovo v polovině dvacátých let bylo skutečně zvláštní, přitahoval stoupence i odpůrce a polarizoval názory na literaturu. Samotná výzva *Dosti Wolker* ukázala, jak takový počín dokáže zapůsobit přímo explozivně. Julius Fučík v polemické stati *Likvidace Wolkerova kultu*²⁸ předvedl názorně, jak možno literární téma okamžitě proměnit v politikum. Jeho přístup k Wolkerovi byl vlastně obranný a odlišoval se od přístupu Václavkova v některých ideových akcentech; paradoxnost této odlišnosti spočívala v tom, že oba Wolkeru poměřovali v podstatě stejnými měřítky. Fučík si vytvořil vizi básníka, který opouští svou třídu a stává se tím, co vyznává, příslibem nové proměny světa. Wolker v jeho představě se stal výlučným zjevem, odpoutaným od živé literární přítomnosti, která podle Fučíka byla v zajetí měšťácké ideologie.

Paralelně s Fučíkovým vystoupením se projevovala snaha vyložit Wolkerovu poezii jinak. Vítězslav Nezval v knížce *Jiří Wolker*, vydané v roce 1925,²⁹ připomněl znovu Apollinaira jako jednoho z hlavních Wolkerových inspirátorů a zdůraznil „imaginativnost a realism“ jako typické znaky jeho poetiky. Setrval v podstatě na svém hodnocení vysloveném v recenzi *Hosta do domu*. Podobný přístup k Wolkerovi vykazoval i Šalda. Nejdříve ve studii *O nejmladší poezii české* ho označil za tvůrce nového jazyka a stylu, *Těžká hodina* je dílem „životní radosti a opojení“. Wolkerův básnický styl podle Šaldy se vyznačuje určitou podvojností, je „dřevně zemitý a mýtický“ a současně „moderně civilisační“. V následné studii *Básnický typ Jiřího Wolker*³⁰ (1929) zdůraznil kontinuitu a plynulost jeho vývoje: „To, co bylo samozřejmě rozkoší básníka dítěti v první jeho knize, stává se jinochovi věrou v knize druhé“. Wolker podle Šaldy nedosáhl završení své tvůrčí cesty popřením, ale naopak rozvíjením svých básnických počátků; jako tvůrce je pochopitelný a vyložitelný hlavně ve spojení s poválečným entusiasmem uměleckým i sociálně revolučním.

Neobvyklý zájem o Wolkeru stále pokračoval. Desetileté výročí jeho smrti podnítilo celou řadu vystoupení a reflexí. Zahájil je Nezval přednáškou na vzpomínkovém večeru v Prostějově 3. ledna 1934.³¹ Neodlišil se podstatně od svého dřívějšího výkladu, Wolker zůstal pro něho básníkem bohaté imaginace, zdůraznil nově jeho pronikavý intelekt, který mu umožnil vidět „svět a dnešek v jeho objektivní podobě, plně hlubokých sociálních i citových rozporů“. Obdivně se vyslovil o *Svatém kopečku* a ocenil Wolkerovy balady. Julius Fučík ve stati *Jiří Wolker po deseti letech*³² se vrátil polemicky k výzvě *Dosti Wolker*, v konečném pohledu se však nedokázal vyhnout sporným závěrům: naivita *Hosta do domu* byla „pojmem pudu sebezáchovy“, umělecky však prvotina dosáhla vyšší úrovně než jeho druhá sbírka; Wolker „nepoznal proletářské tvůrčí fantazie“, a proto mylně se domníval, že „musí potlačit vůbec tvůrčí fantazii“, vysvětloval tak, proč se mu jako básníku „nepodařilo překonat maloměšťáctví, z něhož vyrostl“. Wolkerova poezie se stala pro vykladače, jako byli Fučík nebo Václavek, obtížným rébusem; problém spočíval v tom, že při jeho řešení uplatňovali kritéria, která byla necitlivá pro básníkovu vnitřní ustrojení. Ve srovnání s nimi byl Nezval v nesporné výhodě, vnímal Wolkeru jako tvůrce rodově mu blízkého a naladěného na příbuznou tvůrčí polohu.

Nad statí *Jiří Wolker po deseti letech*,³³ napsanou tentokrát Bedřichem Fučíkem, Františkem Halasem, Pavlem Levitem a Vilémem Závadou a publikovanou v roce 1934, se vynořuje další otázka: nebylo jejich odmítnutí Wolkerova kultu i díla diktováno snahou vyrovnat se především s novou literární situací? Ve třicátých letech byl dosti aktuální názor o estetické výlučnosti poezie a její svobodné a nezávislé imaginaci. Autoři vycházeli převážně z těchto

koncepti a touto optikou nazírali na své téma. Přetrvávající Wolkerova popularita dala podnět k jejich vystoupení, nové hodnocení jeho díla se jim proto jevilo jako velmi aktuální. Tzv. kladná hodnocení, která dosud ve výkladu Wolkerovy poezie převažovala, v přístupech těchto autorů dopadala obvykle jinak: Wolkerova emocionalita a intuice se jim jevila jako „lyrika rozměklosti“ a z básnickovy imaginace se stala pouhá „transformační fantazie [...] vnějšková, hrubá a neorganická“. Kladněji ocenili *Hosta do domu* a básně z pozůstalosti; odmítli ale *Svatý kopeček* i balady. Začneme-li pozorněji zkoumat argumenty, zdůvodňující tento postup, zjistíme, že nebyly zcela nové. Jejich tvrzení, že Wolker jako tvůrce „je polotvar, polotvar umělecký, básnický i sociálněetický“, korespondovalo s Václavkovým názorem o „předčasné syntéze“. Podobně se „shodovali“ v názoru na umělecké převaze *Hosta do domu* nad *Těžkou hodinou*. Poněkud zvláštní bylo v této souvislosti stanovisko Šaldovo, který sice od svého hodnocení Wolkeru neustoupil, ale projevil nyní překvapivě sklon ke kompromisu.³⁴

Postoj důsledných ochránců Wolkerovy poezie zaujali Vítězslav Nezval a Karel Teige.³⁵ obhajovali ho nejen proti autorům z Listů pro umění a kritiku, ale také zaútočili na Bedřicha Václavka a Josefa Horu a obvinili je z nepochopení Wolkerovy tvorby. V této nepřehledné situaci, kterou polemiky vyvolaly, nelze pominout další hlasy. Otokar Fischer promluvil na diskusním večeru Kmene³⁶ a podobně jako Šalda zdůraznil význam organické celistvosti Wolkerovy; ocenil nejen jeho lidské vlastnosti, uložené do jeho poezie („charakternost; nekompromisní přesvědčení; jeho touhu po smrti ve službách ideje; jeho heroismus“), ale také jeho sepětí s českou básnickou tradicí. Karel Čapek charakterizoval Wolkeru jako básníka „typu improvizacího“,³⁷ po němž nelze požadovat, aby byl jiný, ale je nutné dát mu volnost, aby „jedním dechem spojil lásku a revoltu“, „svět intimních věcí a Pánaboha, proletářskou zem a anděly“.

Spory kolem Wolkeru odeznívaly i v dalších oblastech, diskuse se vedla například o jeho baladách.³⁸ Další jejich ohlasy můžeme zaznamenat i v období po druhé světové válce. Při pohledu na složité osudy Wolkerova díla, možno z odstupu let dospět k poznatku, že polemiky, které vyvolávalo, působily jako stimulující faktor literárního vývoje i v procesech, které měly značný dosah kulturní i politický; byly namnoze jakousi prubířskou zkouškou pro ty, kdo se do nich zapojovali. Lze říci, že kauza Jiří Wolker proběhla ve dvou hlavních etapách. První etapu charakterizují události, v nichž polemické střetávání kulminovalo v roce 1924 a po deseti letech v roce 1934. Ve druhé etapě spory o Wolkeru sehrály značně problematickou roli, byly využity k ideologickému ovlivňování literatury, což se projevilo hlavně po druhé světové válce. Čteme-li například Nezvalovy nebo také Pišovy statě³⁹ z padesátých let, nemůžeme nevidět, že zaujetí pro básníka v nich sice přetrvává, ale ustupuje stále zřetelněji ideologickým hlediskům. Obraz Wolkerův byl v druhé polovině 20. století zjednodušován a ztrácel vlivem jednostranných výkladů na jedinečnosti a původnosti. Do vypjaté krajnosti vyústily tyto tendence v knize Ladislava Štolla *Tricet let bojů za českou socialistickou poezii* (1950) a potvrzeny byly i v jejím druhém vydání pod názvem *Básník a naděje* (1975).⁴⁰ Vše se tu najednou posouvá do poloh, které neodpovídají historické skutečnosti. Události spojené úzce s Wolkerovým dílem dostávají nejen nová pojmenování, ale mění se jejich platnost a význam. Střetávání odlišných názorů a poetik, které je vždy součástí přirozeného literárního vývoje, se prezentuje jako „zápas“ o socialistický charakter české poezie. Proti Jiřímu Wolkerovi jako představitel odlišné orientace byl postaven František Halas. Tomuto básníkovi, jedinečného díla a tvůrčího osudu, bylo upřeno právo být vyznavačem vlastní poetiky. Dokonce nebyl

brán zřetel ani na jeho vlastní víru. Byla mu přisouzena role protihráče a odpůrce Wolkerova, aniž by byly vysvětleny skutečné motivace Halasova postoje. Pominut byl fakt, že Wolkerova poezie představuje tvůrčí čin uzavřený a neoddělitelně spojený se svou dobou. Účelově utvářený a proto fiktivní Wolkerův obraz založený na ideologické interpretaci překryl násilně jeho autentickou podobu, přičemž důraz byl položen na vnější skutečnosti, které souvisely s jeho tvorbou sekundárně. Této zátěže se nezbavily ani práce, které usilovaly na základě literárních pramenů o monografický výklad Wolkerova díla nebo sledovaly v souvislosti s ním tendence ideologické povahy a souvislosti českých literárních dějin v první polovině 20. století.⁴¹ Podobně vyzněly také některé zahraniční studie.⁴² Nelze ale nevidět, že v druhé polovině 20. století se objevovaly ojedinělé snahy o autentický výklad Wolkerovy tvorby, z nich nutno připomenout studie Přemysla Blažička, Oldřicha Králíka a práce Vladimíra Macury.⁴³ Wolkerovo dílo, a v tom je právě jeho zvláštnost, navzdory četnosti literárních studií a kritických reflexí, které dosud vyvolalo, čeká stále na nové zhodnocení zbavené vnějších přístupů a předpojatostí.

POZNÁMKY

- 1 Wolker, Jiří: *Dnešek je jistě nesmírný zážrak*. Vybral a uspořádal a ediční poznámku napsal Radim Kopáč. Předmluva Vladimír Novotný. Protis, Praha 2006.
- 2 „Básník něhy lidské“, *Venkov*, č. 77, 30, 1919. V *Kritických projevech* 11 (191–1921). ČS, Praha 1959, s. 68–73.
- 3 *Pokojk v hotelu*, sbírka *Host do domu*, Národní knihovna, sv. 17. Orbis, Praha 1952, s. 54.
- 4 *Ukřížované srdce*, sbírka *Host do domu*. Tamtéž, s.53.
- 5 *V parku před polednem*, sbírka *Host do domu*. Tamtéž, s.52.
- 6 *Noční děšť*, sbírka *Host do domu*. Tamtéž, s. 71–72.
- 7 *Háj*, sbírka *Host do domu*. Tamtéž, s. 48.
- 8 *Smrt*, sbírka *Host do domu*. Tamtéž, s. 70.
- 9 *Studentská revue pro život, vědu a umění* (1. 11. 1921), roč. I., č. 2, s. 44–45. V knize *Nezval-Wolker*, ed. M. Blahynka – J. Čutka, Krajské nakl., Ostrava 1964, s. 21.
- 10 *Chlapec*, básně z období *Hosta do domu*. Op. cit., s. 94.
- 11 Novák, Arne, *Lumír*, 1929, s. 275.
- 12 Piša, Antonín Matěj, *Červen*, 1. 9. 1921, s. 267.
- 13 Čapek, Karel, *Lidové noviny*, 12.10. 1921. V knize *O umění a kultuře II*. Spisy K. Č., sv. 18., ČS, Praha 1985, s. 334–336.
- 14 *Prorok*, básně z období *Hosta do domu*. Op. cit., s. 93.
- 15 „Umění všední či nedělní“, *Var* I, 1922, č. 8, s. 251–254.
- 16 Jde o články St. K. Neumanna jako „Ideál a skutečnost“, *Červen* III, 1920, č. 27; „Občanské umění“, *Rudé právo*, 23. 10. 1921, s. 3; „K otázce umění třídního a proletářského“, *Proletkult* II, 1923, č. 8; č. 9, č. 10.
- 17 *Těžká hodina*. Op. cit., s. 121–122.
- 18 Václavek, Bedřich, *Československé noviny*, 17. 12. 1922; Hora, Josef, *Rudé právo*, 27. 11. 1922, s. 3.
- 19 *Pravda* IX, 31. 3., 10. 4., 17. 4., 19. 5., 9. 6. 1923. V knize *Stati o literatuře*. Dílo J. Fučíka VI. Svoboda, Praha 1951, s. 57–69.
- 20 *Československá republika*, 26. 11. 1922, s. 4.
- 21 „Čtyři knihy z chaosu“, *Host 2* (1922), s. 85–94.
- 22 Knap, Josef: „Dílo generace“, *Cesta* 1923, s. 450–451.
- 23 *Tribuna*, 19. 11. 1922.
- 24 *Jiří Wolker. Kritika* 1, s. 50–54. Knižně jako Úvod k dílu J. W. Praha 1924. Kritické projevy 12 (1922–1924). ČS, Praha 1959, s. 234–239.
- 25 Fraenkl, Pavel: „Poznání světa v díle Jiřího Wolker“, *Host 4*, 1924–1925, s. 99–106.
- 26 *Pásmo* 1, 1924, č. 7–8, s. 5.
- 27 *Host 3*, 1924, s. 81 a 210. V knize *Od umění k tvorbě*. Sebrané spisy, sv. 1, Svoboda, Praha 1948, s. 98–110.

- 28 *Avantgarda I*, 1925, č. 3. V knize *Stati o literatuře*. Tamtéž, s. 81–87.
- 29 *Ústřední studentské knihkupectví a nakladatelství*. Praha 1925, 45 s.
- 30 „O nejmladší poezii české“, O. Girgal, Praha 1928. V knize *Studie z české literatury*. ČS, Praha 1961, s. 129–201. „Básnický typ Jiřího Wolker“. Prosloveno úvodem k Wolkovu matiné dne 10. února 1929. *Šaldův Zápisník 1*, 1928–1929, č. 5/6, s. 174–187.
- 31 „Deset let od Wolkerovy smrti“. V knize *Nezval-Wolker*. Op. cit., s. 55–71.
- 32 *Rudé právo*, č. 4, 7. 1. a 14. 1. 1934. V knize *Nezval-Wolker*. Op. cit., s. 164–170.
- 33 *Listy pro umění a kritiku 2*, 1934, č. 1, s. 1–6.
- 34 „Deset let... Dva básnické osudy české“, *Šaldův zápisník 6*, 1934, č. 8–9, s. 270–275.
- 35 „Význam Wolkerova odkazu“, *Doba I*, 1934, č. 5, s. 68–73; č. 6, s. 86–91.
- 36 „O Wolker“. Poznámky k diskusnímu večeru *Kmene. Magazin DP 2*, 1934–1935, č. 2, s. 35–39. V knize *Nezval-Wolker*. Op. cit., s. 182–195.
- 37 „Jiří Wolker po deseti letech“, *Lidové noviny 42*, 1934, č. 177 (8. 4.), s. 9.
- 38 Dvořák, Miloš: „Wolkerova balada“, *Listy pro umění a kritiku 2*.
- 39 Nezval, Vítězslav: *Vzpomínky*. V knize *Nezval-Wolker*, op. cit., s. 99–138. Píša, Antonín Matěj: *Jiří Wolker. Stopami poezie*. ČS, Praha 1962, s. 210–259.
- 40 ČS, Praha 1975.
- 41 Vlašín, Štěpán: *Jiří Wolker*. Melantrich, Praha 1974. Dostál, Vladimír: *V tomto znamení*. Příspěvky k dějinám české marxistické kritiky a estetiky. Melantrich, Praha 1975. Dostál, Vladimír: *Směr Wolker*. Literárního kritika Julia Fučíka „léta učednická“. V letech vrcholení krize a ústupu české proletářské literatury 1921–1925. Mladá fronta, Praha 1975.
- 42 Nikolskij, S. V.: „Myšlenka a obraz ve Wolkově poezii z let 1920–21“, *Rozpravy ČSAV*, roč. 78, sešit 2, Praha 1968. Šerlaimovova, S. A.: *Irži Wolker i novyje puti češskoj poezii 20. veka*. Moskva 1965.
- 43 Blažiček, Přemysl: „Obrazné pojmenování v poezii Jiřího Wolker“, *Česká literatura 5*, 1957, č. 4, s. 449–462. Králík, Oldřich: „Wolkrov balady“, *Česká literatura 18*, 1970, č. 5–6, s. 345–363. Macura, Vladimír: „Balada Jiřího Wolker“, *Česká literatura 32*, 1984, č. 5, s. 430–442.

Summary

Jiří Svoboda: Jiří Wolker fictitious and authentic (reflections on the poet's work in the metamorphoses of time)

As a poet Jiří Wolker enjoyed great popularity among literary critics as well as readers from the very beginning. At the same time the reception of his work was marked with controversial critical and literary historical interpretations, which manifested themselves in the critical account *Dosti Wolker* (Enough Wolker) in 1925 written by František Halas, Bedřich Václavek and Artuš Černík. In 1934 the journal of *Listy pro umění a kritiku* (Journal for art and criticism) published an article *Jiří Wolker po deseti letech* (Jiří Wolker ten years after) whose authors (František Halas, Bedřich Fučík, Pavel Levit and Vilém Závada) presented a sharp criticism of the poet's work, which again urged other writers (Vítězslav Nezval, Karel Teige, Karel Čapek etc.) to defend him. The dispute over Wolker continued and could be detected even in 1950s, especially in the ideologically shaped presentation by L. Štoll. The core of the polemics and arguments, however, lies in the problem of analysing and interpreting his poetry, particularly in the determination of its specific lyrical quality originally inspired by traditions in modern Czech poetry and also by G. Apollinaire. Wolker's further development was influenced by the ideas of Proletarian art, which gained ground in young generation writers after World War I.